

αρχαία

ΠΗΓΕΣ ΓΝΩΣΗΣ,
ΠΗΓΕΣ ΜΝΗΜΗΣ

Αναζητώντας τα τεκμήρια
στο Επιγραφικό Μουσείο

Η «λίθινη βιβλιοθήκη» του Επιγραφικού Μουσείου

Είναι το ιδανικό μέρος για να μελετήσει κανείς την ιστορία των αρχείων και των πρωτογενών πηγών στην αρχαιότητα. Το παρόν έντυπο

προσφέρει μερικά παραδείγματα για να προετοιμάσετε μια επίσκεψη με τους μαθητές σας στο Μουσείο.

Ψήφισμα για τους κληρούχους στη Σαλαμίνα

Οκτώ θραύσματα από πεντελικό μάρμαρο. Βρέθηκαν στην Ακρόπολη. 510-500 π.Χ. Επιγραφικό Μουσείο (EM 6798+).

Αρχαίο κείμενο

ἔδοχσεν τῷι δέμοι· τ[ὸς ἐ Σ]αλαμ[ῖνι ...6...]ος
οἰκῆν ἐᾶ Σαλαμῖνι [...5..]λεν [...7... Ἄθῆ]νε-
σι τελῆν καὶ στρατ[εύεσθ]αι ; τ[ὰ δ' ἐ Σαλαμῖνι] μ-
ἐ μι[σθ]ῶν, ἐὰ μὲ οἰκ[....7...]ο[. μισθόμενο. : ἐ]ᾶ-
5 ν δὲ μισθῶι, ἀποτί[νε]ν τὸ μισθόμενον καὶ τὸ] μ-
ισθῶντα *ἡεκάτε*[ρον19.....]
ἐς δεμόσιο[ν : ἐσπράτε]ν δὲ τὸν ἄ]-
ρχο[ν]τα, ἐὰν [δὲ μέ, εὐθ]ύ[νεσθαι : τ]-
ᾶ δὲ [ἡ]όπλα π[αρέχεσθ]α[ι αὐτὸς : τ]-
10 ριά[κ]οντα : δρ[αχμῶν :] *ἡο*[πλισμένο]-
ν δὲ [τ]ὸν ἄρχοντ[α τὰ *ἡόπλα κρίν*]-
εν : [ἐπ]ῖ τῆς β[ο]λῆ[ς..... c. 11.....]

Νεοελληνική απόδοση

(βάσει των συμπληρώσεων του αρχαίου κειμένου)

Ο δήμος αποφάσισε: οι κληρούχοι στη Σαλαμίνα να διαμένουν στη Σαλαμίνα [...] να καταβάλλουν φόρους στους Αθηναίους και να στρατεύονται· να μην εκμισθώνουν τη γη που τους παραχωρήθηκε στη Σαλαμίνα εάν δεν διαμένει σε αυτήν ο μισθωτής της· εάν την εκμισθώσουν, ο εκμισθών και ο μισθωτής πληρώνουν ως πρόστιμο το τριπλάσιο του μισθώματος στο δημόσιο, η είσπραξη [του προστίμου] ανατίθεται στον άρχοντα, ο οποίος να λογοδοτεί σε περίπτωση παράλειψης που αφορά αυτό το καθήκον· οι ίδιοι οι κληρούχοι οφείλουν να παρέχουν τον οπλισμό τους αξίας τριάντα δραχμών και ο άρχοντας θα έχει την ευθύνη ελέγχου αυτού του εξοπλισμού.

Σχόλια

Στη στήλη σώζεται η αρχαιότερη πολιτική απόφαση των Αθηναίων. Αναφέρεται στην εγκατάσταση Αθηναίων, πιθανώς κληρούχων, στη Σαλαμίνα, η οποία αποτέλεσε αιτία μακρόχρονων πολέμων ανάμεσα σε Μεγαρείς και Αθηναίους μέχρι να περιέλθει τελικά στους Αθηναίους. Οι Αθηναίοι, εφαρμόζοντας το σύστημα της κληρουχίας, έπαιρναν γαίες από συμμαχικές πόλεις ή υποτελείς περιοχές και τις διένεμαν σε ακτήμονες πολίτες με σκοπό την αποκατάστασή τους. Οι περιοχές που δέχονταν τους κληρούχους αποτελούσαν τμήμα του αθηναϊκού κράτους. Οι κληρούχοι διατηρούσαν την ιδιότητα του αθηναίου πολίτη, ήταν υποχρεωμένοι να

καταβάλλουν φόρους, να στρατεύονται στις τάξεις των οπλιτών και να διαμένουν μόνιμα στη Σαλαμίνα. Εάν δεν ζούσαν εκεί, τους απαγορεύονταν να εκμισθώσουν σε άλλους τη γη τους. Με βάση τις συμπληρώσεις των στίχων 4-8 φαίνεται ότι, εάν παραβιαζόταν η διάταξη αυτή, ο εκμισθών και ο μισθωτής υποχρεούνταν να καταβάλουν πρόστιμο, η είσπραξη του οποίου είχε ανατεθεί στον αθηναίο άρχοντα της Σαλαμίνας. Η αρχαιότερη σωζόμενη πολιτική απόφαση των Αθηναίων έφθασε μέχρι τις μέρες μας, γιατί πέρα από την αρχειοθέτησή της σε φθαρτό υλικό (πάπυρος ή ξύλο), αναγράφηκε σε μάρμαρο, που είναι ανθεκτικό στο χρόνο.

Βιβλιογραφία

Ραμού-Χαψιάδη, Α., «Ψήφισμα για τους κληρούχους στη Σαλαμίνα», στο Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, Μ., – Κ. Μπουραζέλης (επιμ.), *Ἐδοξεν τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμῳ. Ἡ αθηναϊκὴ δημοκρατία μιλάει με τις επιγραφές της*, επιστημονικός κατάλογος έκθεσης, Αθήνα 2007, 20-22.

Αναδημοσίευση του νόμου του Δράκοντος περί φόνου.

Ανώτερο τμήμα στήλης από πεντελικό μάρμαρο. Βρέθηκε στην περιοχή της Μητρόπολης των Αθηνών. 409/8 π.Χ. Επιγραφικό Μουσείο (EM 6602).

Αρχαίο κείμενο (απόσπασμα)

Διόγν[ε]τος Φρεάρριος ἔγραμμάτε[υε·]

Διοκλῆς ἔρχε·

ἔδοχσεν τῆι βουλῆι καὶ τῶι δέμοι· Ἄκα[μ]αντῖς ἐπ[ρ]υτάνευε, [Δ]ιό[γ]-
νετος ἔγραμμάτευε, Εὐθύδικος [ἐ]πεστάτε, . . Ε . . . ΑΝΕΣ εἶπε· τὸ[ν]
5 Δράκοντος νόμον τὸμ περὶ τῷ φό[ν]ο ἀναγρα[φ]σά[ν]τον οἱ ἀναγραφῆ-
ς τῶν νόμον παραλαβόντες παρὰ τῷ β[α]σ[ι]λέ[ος με]τ[ὰ τῷ γραμμ]ατέο-
ς τῆς βουλῆς ἐστέλει λιθίνει καὶ κα[τ]α[θ]έντ[ον πρόσ]θε[ν] τῆς στο-
ᾶς τῆς βασιλείας· οἱ δὲ πολεταὶ ἀπομι[σθο]σ[άν]τον κατὰ τὸν νόμο-
ν, οἱ δὲ ἔλλενοταμίαι δόντον τὸ ἀρ[γ]ύ[ρ]ι[ον].

10 πρῶτος ἄχσον.

καὶ ἔὰμ μὲ ἴκ [π]ρονοί[α]ς [κ]τ[ένει τίς τινα, φεύγ]ε[ν · δ]ι-
κάζεν δὲ τὸς βασιλέας αἴτιο[ν] φόν[ο] Ε 17 Ε [β]ολ-
εύσαντα·

Νεοελληνική απόδοση

Ο Διόγνητος από το δήμο των Φρεαρρίων ήταν γραμματεύς.

Ο Διοκλής ήταν άρχων.

Απόφαση της βουλής και του δήμου· η Ακαμαντίς φυλή επρυτάνευε, ο Διόγνητος ήταν γραμματεύς, ο Ευθύδικος ήταν επιστάτης, ο --ε-- -ανης εισηγήθηκε· το νόμο του Δράκοντος περί φόνου να παραλάβουν οι αναγραφείς από τον βασιλέα μαζί με τον γραμματέα της βουλής και να τον αναγράψουν σε λίθινη στήλη και να τη στήσουν μπροστά από τη Βασίλειο Στοά· οι πωλητές να δημοπρατήσουν το έργο σύμφωνα με το νόμο και οι ελληνοταμίες να δώσουν τα χρήματα.

Πρώτος άξων.

Ακόμα και αν κάποιος σκοτώσει ακουσίως άνθρωπο, να εξορίζεται· οι βασιλείς να δικάζουν τον αίτιο του φόνου [...] ή εκείνον που τον υποκίνησε·

Σχόλια

Ο Δράκων αναφέρεται ως ο πρώτος νομοθέτης της Αθήνας και συντάκτης του πρώτου ποινικού κώδικα της πόλης (621/0 π.Χ.), που περιελάμβανε νόμους για διάφορα αδικήματα, όπως η ανθρωποκτονία και πιθανώς η κλοπή και η οκνηρία. Μετά την πτώση του **ολιγαρχικού καθεστώτος των Τετρακοσίων** (411 π.Χ.), η αθηναϊκή πολιτεία φρόντισε για τη συστηματοποίηση της παλαιότερης νομοθεσίας και ανέθεσε στους αναγραφείς –υπεύθυνους για τη δημοσιοποίηση των νόμων– τη συγκέντρωση και τη δημοσίευση των παλαιότερων αθηναϊκών νόμων, καθώς και την επαναδημοσίευση των

νόμων του Δράκοντος και του Σόλωνος που ήταν ακόμα σε ισχύ.

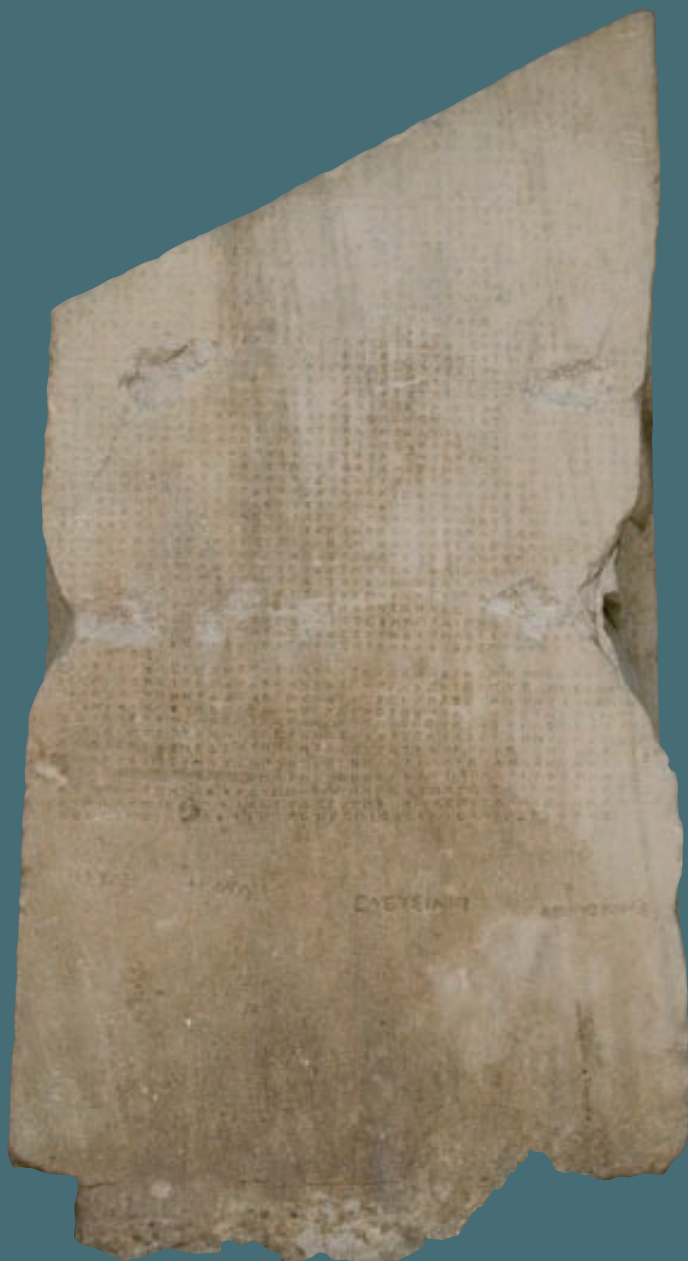
Η στήλη σώζει ψήφισμα που αφορά στην αναδημοσίευση του νόμου του Δράκοντος περί φόνου. Στην αρχή του ψηφίσματος παραγγέλλεται στους αναγραφείς να παραλάβουν το νόμο από τον άρχοντα βασιλέα και να τον αναγράψουν σε λίθινη στήλη. Η στήλη ορίζεται να στηθεί μπροστά στη Βασίλειο Στοά, έδρα του άρχοντος βασιλέως, στα βορειοδυτικά της Αγοράς. Στο κείμενο δεν αναφέρεται ο χώρος όπου ήταν αρχειοθετημένος ο νόμος.

Καθεστώς των Τετρακοσίων: Το 411 π.Χ. οι ολιγαρχικοί, εκμεταλλευόμενοι την απογοήτευση των πολιτών από τις μεγάλες πολεμικές αποτυχίες των Αθηναίων στον πελοποννησιακό πόλεμο, ανέτρεψαν το δημοκρατικό πολίτευμα. Όλες οι νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες πέρασαν στα χέρια μιας νέας βουλής με τετρακόσια μέλη. Το νέο καθεστώς αποδείχθηκε βραχύβιο, καθώς οι αθηναίοι πολίτες που βρίσκονταν με το στόλο στη Σάμο δεν δέχτηκαν να το επικυρώσουν.

Βιβλιογραφία

Ζαββού, Ε., «Αναδημοσίευση του νόμου του Δράκοντος περί φόνου», στο Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, Μ., – Κ. Μπουραζέλης (επιμ.), *Ἐδοξεν τῆι βουλήι καὶ τῶι δήμῳ. Ἡ αθηναϊκή δημοκρατία μιλάει με τις επιγραφές της*, επιστημονικός κατάλογος έκθεσης, Αθήνα 2007, 45-48.

Αναθηματική επιγραφή με κατάλογο εφήβων της Κεκροπίδος φυλής

Κατώτερο τμήμα στήλης από πεντελικό μάρμαρο. Φέρει φθορές σε όλη την επιφάνεια. Βρέθηκε στην Ακρόπολη. Επιγραφικό Μουσείο (EM 7743). Αναγράφεται ψήφισμα προς τιμήν των εφήβων της Κεκροπίδος φυλής του έτους 334/333 π.Χ. και των εκπαιδευτών τους. Προηγείται κατάλογος των ονομάτων των εφήβων της συγκεκριμένης χρονιάς.

Αρχαίο κείμενο (απόσπασμα)

Καλλικράτης Αίξωνεύς εἶπεν· ἐπειδὴ οἱ ἔφηβοι οἱ τῆς Κεκρ[οπί]-
δος οἱ ἐπ[ὶ Κτη]σ[τ]ικλέους ἄρχοντος εὐτακτοῦσιν καὶ π[ο]ιοῦσ[ιν]
πάντα ὅ[σα αὐτ]οῖς οἱ νόμοι προστάττουσιν καὶ τ[ῶ]ι σωφρ[ονι]στ[ῶ]-
30 εἰ πειθ[αρχο]ῦσιν τῶι χειροτονηθέντι ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐπ[αι]ν[έ]σ[αι]-
αι αὐτ[οὺς κα]ὶ στεφανῶσαι χρυσῶι στεφάνωι ἀπ[ὸ] ἑ[κ] ἑ[κα]τ[ὸ]ν δ[ραχ]μῶν
κοσμι[ότητ]ος ἕνεκα καὶ εὐταξίας· ἐπαινέσαι δὲ καὶ τὸν σω[φρο]-
νιστὴν Ἄδειστον Ἀντιμάχου Ἀθμονέα καὶ στεφανῶσαι χρυ[σῶ]ι
στεφάνωι ἀπὸ ἑ[κ] ἑ[κα]τ[ὸ]ν δ[ραχ]μῶν, ὅτι καλῶς καὶ φιλοτίμως ἐπεμελή[θη]
τῶν ἐφήβων τῆς Κεκροπίδος φυλῆς. Ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψή[φ]ι-
35 σμα ἐν στήλῃ λιθίνῃ καὶ στῆσαι ἐν τοῦ Κέκροπος ἱερ[ῶ]ι.

Νεοελληνική απόδοση

Ο Καλλικράτης ο Αιξωνεύς εισηγήθηκε: επειδή οι έφηβοι της Κεκροπίδος φυλής, του έτους στο οποίο επώνυμος άρχων είναι ο Κτησικλής, είναι υπάκουοι και πράττουν όσα οι νόμοι ορίζουν για αυτούς και πειθαρχούν στον εκλεγμένο από το δήμο σωφρονιστή, να τους επαινέσουν δημόσια και να τους στεφανώσουν με χρυσό στέφανο αξίας πεντακοσίων δραχμών για τον κόσμιο τρόπο συμπεριφοράς και την υπακοή τους. Να επαινέσουν και τον σωφρονιστή Άδειστο Αντιμάχου Αθμονέα και να τον στεφανώσουν με χρυσό στέφανο αξίας πεντακοσίων δραχμών, διότι με καλό και φιλότιμο τρόπο φρόντισε τους εφήβους της Κεκροπίδος φυλής. Να αναγράψουν αυτό το ψήφισμα σε λίθινη στήλη και να τη στήσουν στο ιερό του Κέκροπος.

Σχόλια

Οι εφηβικοί κατάλογοι αποτελούσαν ένα είδος αρχείου καταγραφής των εφήβων, όπου οι έφηβοι αναγράφονταν κατά την επίσημη τάξη των φυλών για ένα συγκεκριμένο έτος. Συνήθως ακολουθούσε ή προηγείτο της αναγραφής αυτής κάποιο τιμητικό ψήφισμα για τους εφήβους και τους επικεφαλής τους.

Έφηβοι γίνονταν οι Αθηναίοι όταν συμπλήρωναν το 18ο έτος της ηλικίας τους. Η πόλη αναλάμβανε τότε τη στρατιωτική και τη γενικότερη εκπαίδευσή τους. Το σύστημα της εφηβείας είχε διάφορες παραλλαγές στις ελληνικές πόλεις. Ο θεσμός της εφηβείας φαίνεται ότι ξεκίνησε ήδη από το πρώτο μισό του 5ου αιώνα π.Χ., ενώ στο δεύτερο μισό του 4ου αιώνα π.Χ. αναδιοργανώθηκε. Σύμφωνα με αυτόν, ο νέος άνδρας στην ηλικία των 18 ετών εγγραφόταν σε **φρατρία** και **φυλή**, οπότε αναγνωριζόταν

ως αθηναίος πολίτης και εντασσόταν σε μία από τις 10 ομάδες των εφήβων ανάλογα με τη φυλή στην οποία ανήκε. Υπεύθυνος για κάθε ομάδα ήταν ο σωφρονιστής, ένας αξιωματούχος ηλικίας άνω των 40 χρόνων, που προερχόταν από την ίδια φυλή με τους εφήβους για τους οποίους ήταν υπεύθυνος και εκλεγόταν από την εκκλησία του δήμου. Επικεφαλής όλων (εφήβων και σωφρονιστών) ήταν ο κοσμητής. Η εκκλησία του δήμου εξέλεγε επίσης και τους διδασκάλους για τη γυμναστική (παιδοτρίβες), τη στρατιωτική τακτική και μάχη (οπλομάχους), τη χρήση του τόξου (τοξότες), τη χρήση του ακοντίου (ακοντιστές), του καταπέλτη (καταπαλταφέτες). Οι έφηβοι κατά τη διάρκεια της θητείας τους (τουλάχιστον στις επίσημες εκδηλώσεις) φορούσαν κοντό χιτώνα, χλαμύδα μαύρου χρώματος και πέτασο, ένα καπέλο με πλατύ γείσο.

Φρατρία: Οι φρατρίες (φράτηρ = αδελφός) ήταν ομάδες που αποτελούνταν από συγγενικές οικογένειες (γέννη).

Φυλή: Οι πολίτες της Αθήνας με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη εντάχθηκαν σε δέκα φυλές, ανάλογα με τον τόπο κατοικίας τους. Η κάθε φυλή περιελάμβανε 9 δήμους –ή και περισσότερους στην περίπτωση μικρών δήμων–, τρεις από καθεμία διοικητική περιφέρεια της Αττικής, το Άστυ, την Παραλία και τη Μεσογαία. Οι φυλές είχαν πάρει τα ονόματά τους από δέκα αθηναίους ήρωες, οι οποίοι ονομάζονταν για το λόγο αυτό Επώνυμοι.

Βιβλιογραφία

Pélékidis, C., *Histoire de l'éphébie attique, des origines à 31 avant Jésus-Christ*, Travaux et Mémoires Fasc. 13, Παρίσι 1962.

Reinmuth, O. W., *The Ephebic Inscriptions of the Fourth Century B.C.*, Mnemosyne Suppl. 14, Λέιντεν 1971.

Γενική επιμέλεια:

Γεράσιμος Νοταράς, Επικεφαλής Ιστορικού Αρχείου Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος
Στέλλα Χρυσουλάκη, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Επιμέλεια έκδοσης:

Εύη Πίνη, Αρχαιολόγος, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Κείμενα:

Μαρία Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Επιγραφικού Μουσείου
Έλενα Ζαββού, Αρχαιολόγος, Επιγραφικό Μουσείο
Αθανάσιος Θέμος, Αρχαιολόγος, Επιγραφικό Μουσείο
Ειρήνη Χωρέμη, Αρχαιολόγος, Επιγραφικό Μουσείο
Γεράσιμος Χρυσοβιτσάνος, Αρχαιολόγος, Επιγραφικό Μουσείο

© Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού - Επιγραφικό Μουσείο**Διορθώσεις νεοελληνικών κειμένων:**

Φωτεινή Κορδού, Στέφανος Στεφάνου, Επιμελητές εκδόσεων, Ιστορικό Αρχείο ΕΤΕ

Ηλεκτρονική – καλλιτεχνική επιμέλεια:

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Εκτύπωση: ΚΕΘΕΑ Σχήμα και Χρώμα, παραγωγική μονάδα γραφικών τεχνών

Copyright © Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 2009

ISBN: 978-960-214-864-8, 978-960-88264-8-9

